

ÖTVEN ÉVE

Ahogy lett, úgy lett

Elek Lenke

Ez a felcím lapunkban csak eleinte jelölt pontosan meg egy esztendő. Nem is kérdés: évtizednyi időhatár fogja össze a korszakot, amelyre e sorozat írásaiban emlékezünk. S amelyet határozott vonallal, mondhatni szakadékkal oszt kétfelé a történelem. Gyerekek mesélnek ötvenhatos élményeikről.

„Apám nem tudom, merre járt, anyámmal mi sorban álltunk kenyérért. Aztán már csak arra emlékszem, hogy nem értünk fel a lakásba, de az óvóhelyre sem, M. G-ék előszobájában ragadtunk, mert elkezdtek nagyon löni.

„Mi akkor éppen Herenden tartózkodtunk. Elbújtattak a szüleink, hogy ne essen bajunk. A Budapestre tartó orosz tankok zaját így is lehetett hallani”.

„A Ferenc körúton laktunk 56-ban. Amire emlékszem, hogy csücsüliünk a pincében egy szénhalom tetején. Préselt NDK brikett lehetett, de nem tojás alakú, hanem olyan téglaszerű. A szén szagát, meg az ágyú-lövések zaját sosem felejtem el.”

„A Ménesi út egyik szuterénlakásába dugtak be minket a szüleink, a többi gyerekkel együtt. Csodás volt a Citadella felől nézni a lövedékeket, olyan volt, mint a tűzijáték – ilyen addig sosem láttunk.”

„Még a nyolcadik évemet sem töltöttem be, de tudtam, vagy inkább sejtettem, hogy a felnőttek akartak valamit, ami nem teljesülhetett. Az egyik októberi estén hatalmas dörgésre ébredtem. Az ablakon kinézve, a Sas-hegy felett gyönyörű fényes csíkokat láttam, nyomjelzős lövedékek – mondták. Édesapám, aki átélte a II. világháborút, rögtön tudta, hogy ilyenkor mit kell csinálni. Nekiállt és a könyvszekrényeket az ablakok elé tolta. Végül is senki sem akart belőni

hozzánk. Pár napon belül családunk több tagja is megjelent nálunk. Úgy gondolták, talán Pest biztonságosabb, mint a vidék. Nagypám, aki ügyvéd volt – Kisújszállás város főügyésze – szinte menekült Pestre. Állásából már néhány évvel azelőtt, a kommunista hatalomátvétel idején eltávolították. Ő és fia, István sem gyakorolhatták többet az ügyvédi hivatást. Nagyszüleim után hamarosan Pista fiuk is nálunk termett. Helyhiány miatt ő már csak a konyhapadlón alhatott. Kezdtünk úgy kinézni, mint egy menekültszállás.

A Badacsonyi utcán, ahol laktunk, tankok rohagáltak fel s alá. Pár nappal később pedig orosz katonák jöttek csoportosan, minden lakásba bementek és géppisztolyaik csövével mindent félretoltak, szekrényekbe, ágyak alá beturkáltak. Csak akkor enyhültek meg kissé, amikor nagypám, aki éveket töltött szibériai fogságban, oroszul kezdett velük beszélni.”

Gépfegyver a kisfiúk kezében

„A fegyveres összecsapások elcsendesültek, végigsétáltunk a környéken. A Villányi út és a Himfy utca sarkán egy felrobbantott szovjet tank. A Körtéren az egyik ház egyszerűen eltűnt. Azóta sem építették fel újra. A Bartók mozinál még ott állt a barikád, amelyet a felkelők építettek. A Bartók Béla úton kiégett, szétlőtt autóroncok éktelenkedtek és a legtöbb ház belövéseket kapott.

Az egyik barátom apja, aki építészmérnök volt, Kádár-kormány ellenes strófiákat ragasztgatott a környék villanyoszlopaira. Emiatt hosszú ideig nem kaphatott útlevelet, nemhogy Nyugatra nem, de még Kelet-Európába sem. Majd valahogy egy kubai építészeti projektbe sikerült bekerülnie. Mondanom sem kell, hogy pár hét múlva a családjával együtt már Key West felé vették az irányt.

Az igazi szörnyű dolog pár nappal az utcai harcok megszűnése után történt. Láttam ugyanis egy, az utcán lelőtt nő holttestének a kihantolását egy ideiglenes, ko-

persó nélküli sírból. Rémes volt, és mégse tudtam a szememet levenni róla. Örökre beégett az emlékezetembe. Ha akarnám, se tudnám elfelejteni!”

„Anyukám, apukám Budapesten a hároméves húgommal, a Hegyalja úti lakásban maradtak. Édesanyám alig tudott kikecmeregni végül, mert a volt háztulajdonosok, akiknek a több emeletes bérpalotájukból csak egy háromszobás lakást hagytak meg, telehordták szeméttel az ajtó előtti részt. Azt gondolták, apukám ávós, pedig csak a szakszervezetben dolgozott. Annyit tudtak, hogy régen kőműves volt, tehát munkáskáder... Én beteg voltam és a nagymámám ápolt, Debrecenben. Velünk szemben a laktanya. A kertünkben már felálltak az orosz tankok, onnan lőtték szét az épületet, és öltek meg tucatnyi magyar kiskatonát. Engem a nagypapám, aki asztalos volt, egy nagyon nagy, régi ebédlőasztal alá bújtattott. Ott volt egy kanna hideg víz is, amit véletlenül magamra öntöttem és tüdőgyuladást kaptam. Egész évben nem mentem iskolába, évet halasztottam.”

„A gyerekek az utcán bandáztak, egy olyan korban, amikor minden második embernél fegyver volt. Fel tudjuk ma ezt fogni ép ésszel? Hogy a manapság külön-órákra, edzésekre kocsival hordott, bébiszitterrel óvott, mobiltelefonnal hozzánk

láncolt, diétáztatott, agyonfürdetett csemetéink az utcán lófrálnak, háborús állapotok között? Hogy történhetett ez meg? Ki adott jó szívvvel gépfegyvert kisfiúk kezébe? Azokról hol vannak a fényképek?”

„Csöngették, anyám jóhiszeműen ajtót nyitott, azt hitte, apám jött meg. Két viharkabátos géppisztolyos alak nyomult be, szó nélkül a falnak vágta bennünket és elkezdtek mindkettőnkét kegyetlenül verni. Hátuk mögött a házmesterünk somolygott, és mutogatott a fogásra, ott lógott apám katonamundérja. Főgyógyyszerész volt a Honvédkórházban, egyenruhában kellett járnia. 45 után államosították a patikánkat, apámat pedig a Róbert Károly körüti kórházba vezényelték, szinte kényszermunkaszerűen. A házmester csak az uniformisra emlékezett. Nem a »hős pesti srácok« voltak – ekkorra már kiszabadultak a volt nyilasok és a köztörvényesek is.”

„Akkoriban a pesti belvárosi kerületek gyerekei – főleg a fiúk – a gangon vagy az utcán játszottak. Hogy mivel? Szinte semmivel, pontosabban, egymással, hiszen a mai értelemben vett játékokat alig lehetett kapni. Kiengedték őket a szülők? Igen, ki. Ugyanúgy, mint a harmincas-negyvenes években. Sok feleség még »nem dolgozott« – háztartásbelinek hívták őket. Szép, modern, gondozott, bekerített játszóterek még

sehol, a grundok, foghíjak száma meg éppen hogy nőtt, hiszen a világháború alatt lerombolt házak helyébe még nem épült mindenütt új. Autó alig robogott az utcákon – magántulajdonban nem is nagyon lehetett –, és senki nem akart elrabolni gyereket vagy aljas szándékkal bántani. Legalábbis én erre nem emlékszem.”

„Milyen volt 56 gyerekszemmel? Hiszen, akik fegyvert fogtak, azok jelentős része is gyerek volt. 10–12 éves kamasz... De a képeken látszik, hogy a 8–9 évesek is az utcán bámészkodnak, főleg nagyobb testvéreiket követve. Képzelnék el, amikor meglátják az elszurkült arcú halottakat, akiknek sebtiében ásnak sírt a parkokban? Hogy tudták mindezt feldolgozni? Ma egy csók miatt 12 éven felülieknek titulálnak filmeket... Mégsem hallottam róla, hogy pszichológushoz vittek volna akkor bárkit is. Igaz, milliók nem is hallottak még pszichológusról.”

„Mindig nevetek, amikor gluténérzékenységről beszélnek manapság. Ugyan kinek jutott volna eszébe, hogy gluténérzékeny, amikor az életüket kockára téve álltak az aszszonyok, férfiak sorba fél napokat kenyérért, sőt, nagyon sokan, gyerekek is, ott vesztették életüket. Hogy miért nem süttöttek otthon? Mert nem volt liszt tartalékban, egyébként is, kimérve árulták a lisztet, ami ma elképzelhetetlen, az tűzletek bezártak, nem létez-

tek készételek, konzervek, még sehol az embermagasságú hűtők, nincsenek kenyérsütő masinák. A pesti munkásasszonyok, de persze a polgári osztály megmaradt tagjai sem nagyon próbálkoztak addig ilyesmivel. A nagymamák tudását kellett előbányászni valahonnan. Csak liszt legyen otthon, fiam! Ki tudja, mi jöhet! – emlékszem nagymamám sopánkodására, aki átélt két világháborút és tudta, mi a fontos. Aztán, amikor láttam a tévében a két amerikai ikertorony összeomlását, leszaladtam lisztért...”

Csics Gyula naplója

„A mai nap lett volna a tizenkettedik születésnapom. Ma nem lehetett megtartani a születésnapot, mert ma is lövöldöztek, ha nem is annyira, de még távolról is halaltaszott lövés. Mivel az oroszok elmentek a Nemzetitől, a felkelők a Corvinból egy nagy labdát hoztak ki, és azzal fociztak.”

A kiskamasz Csics Gyula 56-ról szóló naplóját néhány évvel ezelőtt adta ki az 1956-os intézet. A legmegdöbbentőbb benne az, hogy a történelem és sorsfordító

események ugyanúgy helyet kapnak benne, mint az, hogy hegedűóra ra igyekszik, hogy születésnapja lesz, hogy Tom Sawyer kalandjait olvassa, hogy átszalad a barátjához lemezezni. A háborúk és forradalmak idején is léteznek úgymond normális órák, amikor mindenki azt csinál, amit szokott, átlagos hétköznapiak.

A fiú 1956. október 23-tól 1957. március 15-ig írta a naplót, amely harmincöt évig mindenkitől el volt zárva. A szerző sokáig nem tudta elhinni, hogy bárki számára érdekes lehet mindaz, amit ő gyermekként leírt. 2004-ben a tatabányai városi könyvtár vezetőjeként részt vett egy 1956-os forradalomról szóló rendezvényen, amelyet Rainer M. János vezetett, s ekkor adta át a történésznek a naplóját. Története ma már elérhető az interneten is.

X. 30. Kedd, A pártház ostroma

„Reggel már a Tanár úr kérem-ből olvastam. Dél előtt Jancsinál voltam. A nagyszobában dolgoztunk. Nagyon szép idő volt. Jancsival a naplónkat írtuk. Nagyon sok repülő járt a levegőben. Röpcédulákat do-

báltak, de balszerencsénkre a Corvin tetejére estek. Ma jelent meg először a Függetlenség c. napilap. Dél előtt ugyan nem lőttek, de délután versenyeztek a mennydörgéssel. Később megtudtam, hogy a Kommunista Párt székházát lőtték, ami a Tisza Kálmán téren van. Apu később elment megnézni, hogy mi van. Mikor hazajött azt mondta, hogy a felkelők két ávóst felakasztottak lábuknál fogva egy fára”.

Ma reggel 7 h körül ébredtem. Olvastam a Tom Sawyer kalandjaiból. Góré [Csics Gyula nagybátyja] elment már korábban sétálni. Mikor hazajött azt mondta, a Párt-háznál sok halott ávós van. Az ávósok nagyon kegyetlenek voltak, és ezért minden ember legalább egyszer belerúgott. Ezért már soknak kint volt az agyveleje, vagy a bele.”

Igen, Tom Sawyer kalandjainál akkor-tájt ezerszer szörnyűbbeket teremtett az élet. A nép kimondta, elég volt. De hogy utána mi jött, arra nem készültek fel a háborút átéltek felnőttek sem, a gyerekek meg hogyan is teheték volna?

Egy emlék Bécsből

Azokról a gyerekekről ritkán esik szó, akik menekülteként jutottak ki Nyugatra: vajon hogyan dolgozták fel a „hazacserét”, és azt, hogy nem egyszer – ha csak ideiglenesen is – elszakadtak a szüleiktől? Akkor persze nem ez volt a legnagyobb probléma, hanem a kijutás megszervezése. Érdekes magyar vonatkozás, és kevés helyen olvasni róla, hogy 1956-ban Bing Crosby, aki a világ valaha volt legnagyobb példányszámban eladott lemezfeladását produkálta a White Christmas című dallal, pénzt adott Domján Imre magyar származású katolikus papnak, hogy néhány magyar menekült Amerikába utazásának a költségeit fedezze. (forrás: Wikipédia, ahol dr. Lengyel Alfonz régész professzort idézik, ő maga is Crosby adományából jutott Bécsből Kaliforniába).

„Nyolc éves voltam, mikor a magyar fiatalok, köztük a 19 éves Gyuri bátyám, köveket meg úgynevezett Molotov-koktélt dobáltak a szovjet tankokra. Én persze nem mehettem velük, csak kenyérért küldött a mamám a házunktól húsz méterre levő pékségbe. Október végén, november elején láttunk a Körúton kiégett tankokat, kisiklott villamosokat és a földön furcsán elterült embereket is. Utána sokat üldögeztünk a pincében, mert visszajöttek az oroszok és nagyokat durrantottak. Aztán egy nap apu egy ismerőssel bezárkózott a hálószobába. Sokkal később tudtam meg,

hogy akkor a menekülésiünket beszéltek meg. Ám arra még sokat kellett várni. Csak akkor indultunk el, amikor egy volt barátunk hírül adta, Gyurit le akarják tartóztatni. Menekülésiünk közben a határon eltévedtünk, így aztán '56-ban mentünk el, de '57-ben érkeztünk meg, a szilvesztert pedig egy siló tövében töltöttük. Hajnalban arra ébredtem, hogy zseblámpával a szemembe világítanak. Szerencsére osztrák határőr volt..." – emlékszik vissza Martos Péter bécsi újságíró életének sorsfordító napjaira.

A snagoviak

Jánossy Ferenc, Vásárhelyi Mária, ifj. Rajk László, Szilágyi József, Donáth Ferenc,

Donáth László, Vásárhelyi István, Szilágyi Júlia, Erdőss Ágnes, Losonczy Anna, Vásárhelyi Júlia állnak egy árnyas udvaron, masnisan, mackónadrágban, kinőtt térdzoknikban. Ők a snagovi gyerekek, bár nem mindegyikük van rajta a képen. Még nem sejtik, hogy némelyikük soha nem látja viszont az apját. 1958-at írunk.

A snagovi gyerekekről semmit nem tudott a közvélemény, évtizedekig nem lehetett beszélni róluk. Csak az 1987-ben bemutatott, *Ember Judit* által rendezett dokumentumfilmből értesülhettünk a történetekről. Nagy Imre és köre gyermekeiről szól. A filmben ők beszélnek emlékeikről, és későbbi sorsukról a Kádár-rendszerben.

A romániai Snagovba az 1956-os forradalom leverése után internálták a forradalom vezetőit, illetve családjukat, akik a jugoszláv nagykövetségen tartózkodtak. Az édesanyák megpróbálták elfogadhatóvá tenni a kényszerű összezártságot, a fogságot. Egymás gyerekeit tanították, meséltek, énekeltek nekik. De aztán eljött az a bizonyos nap: „A gyerekeket nem akarták beengedni a szobába, ahol a felnőttek egymásnak adták a Népszabadságot. Arra úgy emlékszem, mint egy mozira. Bár az édesapám ügyét külön tárgyalták, és hamarabb is, áprilisban végezték ki, mégis egyszerre közölték. Évekig nem tudtuk, hogy szétválasztották az ügyet. 1979-ben, amikor kisajátították édesapám debreceni szülőházát, kellett egy halotti anyakönyvi kivonat. Édesanyám mindenhol járt, kül-

dözgették egyik hivatalból a másikba, hogy nem tudják, hová temették. Amikor végre valahonnan előkerült egy másolat, kiderült, április 24-én végezték ki. Először el sem akartuk hinni. Azt gondoltuk, ez is hazugság. Holott ez igaz volt, kivételesen". (Részlet Szendrei Lőrincnek a Népszavában 2007. június 16-án megjelent cikkéből)

Ahogy lesz, úgy lesz

Miközben a hajdani gyerekekkel, kortársaimmal, osztálytársaimmal beszélgettem, végig motoszkált bennem a dallam: az *Ahogy lesz, úgy lesz*, amit a legtöbben *Koncz Zsuzsa* interpretálásában ismernek, de „eredetiben” *Hollós Ilona* énekelte.

Mi volt benne oly szörnyen tiltott, az mai ésszel fel nem fogható. De gondoljunk csak bele: először is, amerikai. No meg: hogy is szól a nóta? „A sors ezer rejtelem – ahogy lesz úgy lesz.” Az 56-os keltezésű, a magyar eseményekhez egyébként semmiben nem köthető amerikai slágert persze nem az akkori pártmédia sugározta, hanem a Szabad Európa Rádió. Rádásul a menekültek kiszámíthatatlan jövőjére utalt – és a fatalizmus valóban nem illett bele az ideológiai képletbe.

Ezt persze nem sejtette sem a platinaszőke *Doris Day* – aki annak idején *James Stewart*-tal egy filmben játszva énekelte el a melódiát – sem *G. Dénes György*, azaz *Zsüti*, aki magyaráította.

Mellesleg, *Doris Day* még ma is él, 95 évesen, Hollywoodban.

A sors tényleg ezer rejtelem. ●
A fotók forrása: FORTEPAN